

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

*Autentiškas vertimas
Vyriausybės kanceliarijos
Administravimo departamentas
2020 11 03*

KETVIRTASIS SKYRIUS

BYLA KRYŽEVIČIUS PRIEŠ LIETUVĄ

(Peticija Nr. 67816/14)

SPRENDIMAS

STRASBŪRAS

2018 m. gruodžio 11 d.

GALUTINIS

2019-03-11

Šis sprendimas tapo galutinis pagal Konvencijos 44 straipsnio 2 dalį. Jame gali būti daromi redakcinio pobūdžio pataisymai.

Byloje Kryževičius prieš Lietuvą

Europos Žmogaus Teisių Teismas (Ketvirtasis skyrius), posėdžiaujant kolegijai, sudarytai iš:

pirmininkės Ganna Yudkivska,
teisėjų Paulo Pinto de Albuquerque,
Faris Vehabović,
Egidijaus Kūrio,
Carlo Ranzoni,
Georges Ravarani,
Péter Paczolay

ir *skyriaus kanclerės* Marialena Tsirli,
po svarstymo uždarame posėdyje 2018 m. spalio 23 d.
skelbia tą dieną priimtą sprendimą:

PROCESAS

1. Bylą prieš Lietuvos Respubliką pradėjo Lietuvos Respublikos pilietis Donatas Kryževičius (toliau – pareiškėjas), 2014 m. spalio 10 d. Teismui pateikęs peticiją (Nr. 67816/14) pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 34 straipsnį.

2. Pareiškėjui atstovavo Vilniuje praktikuojantis advokatas S. Aviža. Lietuvos Respublikos Vyriausybei (toliau – Vyriausybė) atstovavo jos atstovė K. Bubnytė-Širmenė.

3. Pareiškėjas teigė, kad, pažeidžiant Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį ir 8 straipsnį, jis buvo verčiamas duoti parodymus prieš savo sutuoktinę. Jis taip pat teigė, kad, priešingai nei numatyta Konvencijos septintojo protokolo 2 straipsnyje, jis negalėjo apskusti aukštesnei teisminei instancijai baudmės, paskirtos jam už atsisakymą duoti parodymus.

4. 2017 m. spalio 11 d. peticija perduota Vyriausybei.

FAKTAI**I. BYLOS APLINKYBĖS**

5. Pareiškėjas gimė 1983 m. ir gyvena Palangoje.

6. 2013 m. lapkričio 22 d. uždarosios akcinės bendrovės M. direktorius pateikė skundą Klaipėdos policijai, tvirtindamas, kad pareiškėjo sutuoktinė, teikusi buhalterinės apskaitos paslaugas bendrovei M., neteisėtai iš šios bendrovės banko sąskaitos pervedė dideles pinigų sumas į kitas bendroves.

Direktorius teigė, kad įmonė M. iš šių bendrovių negavo jokių paslaugų ir jis iš anksto nepatvirtino mokėjimo pavedimų šioms bendrovėms.

7. 2013 m. lapkričio 25 d. Klaipėdos apskrities vyriausiasis policijos komisariatas pradėjo ikiteisminį tyrimą pagal Baudžiamojo kodekso 184 straipsnio 1 dalį ir 300 straipsnio 1 dalį dėl įtariamo turto iššvaistymo ir dokumentų suklastojimo. Bendrovės M. direktorius buvo apklaustas kaip liudytojas ir teigė, kad 2012 m. gegužę sudarė buhalterinės apskaitos paslaugų sutartį su uždara akcine bendrove A., kurios direktorius buvo pareiškėjas. Pagal šią sutartį pareiškėjo sutuoktinė pradėjo teikti bendrovei M. buhalterinės apskaitos paslaugas. Iš pradžių bendrovės M. direktorius buvo patenkintas pareiškėjo sutuoktinės darbu, tačiau vėliau pastebėjo banko pavedimus, kurie jam pasirodė įtartini. Vienas iš jų – 120 000 litų (LTL) (maždaug 34 750 eurų (EUR) pavedimas bendrovei A.

8. 2013 m. gruodžio 4 d. pareiškėjo sutuoktinei tyrime buvo suteiktas specialiosios liudytojos statusas. Vadovaujantis Baudžiamojo proceso kodeksu (toliau – BPK), ji buvo apklausta dėl savo pačios galimai nusikalstamos veiklos ir atleista nuo atsakomybės už atsisakymą duoti parodymus ar duotus melagingus parodymus (žr. šio sprendimo 27 punktą). Ji pareiškė, kad visus jos atliktus pervedimus iš bendrovės M. banko sąskaitos iš anksto patvirtino šios bendrovės direktorius. Ji taip pat teigė, kad pervedimas bendrovei A. buvo atliktas per klaidą ir visa suma bendrovei M. gražinta per savaitę.

9. 2014 m. balandžio 9 d. pareiškėjas buvo apklaustas kaip liudytojas. Jis atsisakė duoti parodymus dėl savo sutuoktinės veiksmų ir bendrovės A. iš bendrovės M. gautos 120 000 LTL sumos.

10. 2014 m. gegužės 26 d. Klaipėdos apygardos prokuratūros prokurorė, remdamasi BPK 163 straipsniu, skyrė pareiškėjui 650 litų (maždaug 188 eurų) baudą už tai, kad jis atsisakė duoti parodymus (žr. šio sprendimo 31 ir 32 punktus).

11. Pareiškėjas pateikė skundą Klaipėdos apygardos prokuratūros vyriausiajam prokurorui. Jis teigė, kad specialiojo liudytojo statusas yra panašus į įtariamojo, todėl jis neturėjo būti verčiamas duoti parodymų prieš savo sutuoktinę, kuriai buvo suteiktas specialiojo liudytojo statusas. Pareiškėjas rėmėsi Konstitucijos 31 straipsniu, kuriame draudžiama versti asmenį duoti parodymus prieš savo šeimos narius (žr. šio sprendimo 18 punktą).

12. 2014 m. birželio 9 d. Klaipėdos apygardos prokuratūros vyriausiasis prokuroras atmetė pareiškėjo skundą, motyvuodamas tai tuo, kad pagal BPK tik įtariamojo ar kaltinamojo šeimos nariai atleidžiami nuo atsakomybės už atsisakymą duoti parodymus, tačiau BPK nesuteikia tokios privilegijos specialiojo liudytojo šeimos nariams (žr. šio sprendimo 19 punktą).

13. Pareiškėjas pateikė skundą Klaipėdos miesto apylinkės teismui, iš esmės pareiškdamas tuos pačius argumentus kaip ir anksčiau (žr. šio sprendimo 11 punktą). Jis taip pat paprašė, kad teismas perduotų bylą

Konstituciniam Teismui ir šis nuspręstų, ar BPK nuostatos, atleidžiančios įtariamojo ar kaltinamojo, bet ne specialiojo liudytojo šeimos narius nuo atsakomybės už tai, kad jie atsisako duoti parodymus, atitinka Konstituciją.

14. 2014 m. liepos 9 d. Klaipėdos miesto apylinkės teismas atmetė pareiškėjo skundą ir pritarė prokuroro nutarime nurodytiems argumentams (žr. šio sprendimo 12 punktą). Jis pareiškė, kad pareiškėjo teisė neduoti parodymų prieš savo sutuoktinę būtų pažeista tik tuo atveju, jei jo sutuoktinė būtų įtariamoji, o ne liudytoja. Jis taip pat nurodė, kad pareiškėjo prašymas kreiptis į Konstitucinį Teismą yra „subjektyvi ir visiškai teisiniu požiūriu nepagrįsta pareiškėjo nuomonė“. Klaipėdos miesto apylinkės teismo nutartis buvo galutinė ir neskundžiama.

15. Pareiškėjas Klaipėdos apygardos teismui pateikė skundą, bet 2014 m. liepos 22 d. teismas grąžino skundą nenagrinėtą, motyvuodamas tuo, kad įstatymas tokio skundo nenumatė. Tada pareiškėjas Lietuvos Aukščiausiajam Teismui pateikė prašymą atnaujinti procesą, tačiau 2014 m. rugsėjo 23 d. teismas nutarė, kad prašymas atnaujinti bylą dėl baudų, paskirtų pagal BPK 163 straipsnį, neteismingas Lietuvos Aukščiausiajam Teismui.

16. 2014 m. rugsėjo 11 d. pareiškėjas buvo apklaustas kaip liudytojas ikiteisminiame tyrime. Jis pareiškė esąs bendrovės A., teikiančios buhalterinės apskaitos paslaugas kitoms bendrovėms, direktorius. Jo sutuoktinė dirba bendrovės A. finansų direktore ir nuo 2012 m. gegužės iki lapkričio ji teikė bendrovei M. buhalterinės apskaitos paslaugas. Pareiškėjas teigė nežinąs, kaip ir kodėl į bendrovės A. banko sąskaitą buvo pervesta 120 000 LTL. Jis žinojo tik tiek, kad visa suma, jo sutuoktinei atlikus pavedimą, per savaitę buvo grąžinta bendrovei M.

17. 2014 m. rugsėjo 22 d. Klaipėdos apygardos prokuratūra nutraukė ikiteisminį tyrimą, pagrįsdama savo sprendimą tuo, kad nepadaryta jokia nusikalstama veika. Atrodo, šis nutarimas nebuvo apskūstas ir tapo galutinis.

II. BYLAI REIKŠMINGA VIDAUS TEISĖ IR PRAKTIKA

A. Teisė atsisakyti liudyti prieš savo šeimos narius ir artimus giminaičius

18. Konstitucijos 31 straipsnio atitinkamoje dalyje nustatyta:

„Draudžiama versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius.“

19. Baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 82 straipsnio 2 dalyje nustatyta:

„Įtariamojo ir kaltinamojo šeimos nariai ar artimieji giminaičiai gali neduoti parodymų arba neatsakyti į kai kuriuos pateiktus klausimus.“

20. BPK 38 straipsnyje asmens šeimos nariai apibrėžiami kaip: „<...>kartu su tuo asmeniu gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai, asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos, arba asmuo, su kuriuo tas asmuo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nustatyta tvarka susitarė sudaryti santuoką, taip pat sutuoktinio tėvai, buvę sutuoktiniai“.

21. Baudžiamojo kodekso 248 straipsnio 1 dalyje artimieji giminaičiai apibrėžiami kaip tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys, seneliai ir vaikaičiai.

22. 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo:

„Konstitucijos 31 straipsnyje yra įtvirtinta nuostata, draudžianti versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius. Baudžiamuosiuose įstatymuose yra nustatytos normos, leidžiančios liudytojui šiuo pagrindu atsisakyti duoti parodymus. Tačiau jeigu šie asmenys, žinodami turį teisę atsisakyti duoti parodymus, sutiko juos duoti kaip liudytojai ar nukentėjusieji, bet vėliau tyčia davė melagingus parodymus, jie taip pat gali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn.“

23. 2012 m. birželio 4 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo:

„Konstitucijos 31 straipsnio nuostatoje „Draudžiama versti duoti parodymus prieš savo šeimos narius ar artimus giminaičius“ yra *expressis verbis* įtvirtintos sąvokos „šeimos nariai“, „artimi giminaičiai“. Nors šių sąvokų turinys nėra tapatus, jomis gali būti apimami ir tie patys asmenys; pažymėtina, kad sąvoka „artimi giminaičiai“ apima žmones, susijusius tam tikro laipsnio giminystės ryšiais, o sąvoka „šeimos nariai“ gali apimti tiek žmones, susijusius tam tikro laipsnio giminystės ryšiais, tiek žmones, tokiais ryšiais nesusijusius (kaip antai sutuoktinius).

Konstitucijos preambulėje įtvirtintas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis, taip pat jos 31 straipsnyje *expressis verbis* įtvirtintas draudimas versti duoti parodymus prieš savo artimus giminaičius rodo, kad artimos giminystės ryšiai yra vertingi ir saugomi.“

24. 2013 m. balandžio 12 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo:

„Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta garantija reiškia, kad fizinis asmuo gali atsisakyti duoti parodymus, kuriais remiantis jis pats, jo šeimos narys ar artimas giminaitis galėtų būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, taip pat kitokion teisinėn atsakomybėn, jeigu galima sankcija pagal savo pobūdį ir dydį (griežtumą) prilygtų kriminalinei bausmei. Tačiau Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje nustatytas teisinis reguliavimas negali būti aiškinamas kaip reiškiantis, kad fizinis asmuo negali savanoriškai (t. y. niekieno neverčiamas) duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius <...>“.

25. 2018 m. birželio 26 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-225-689/2018 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo:

„BPK 82 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad įtariamojo ir kaltinamojo šeimos nariai ar artimieji giminaičiai gali neduoti parodymų arba neatsakyti į kai kuriuos pateiktus klausimus. Šia BPK nuostata baudžiamajame procese yra realizuotas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas draudimas versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius. <...> draudimas reiškia, kad negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuriuo vadovaudamiesi teisės saugos institucijų pareigūnai galėtų reikalauti duoti parodymus prieš save, savo

šeimos narius ar artimus giminaičius, o tokio reikalavimo nevykdant – taikyti poveikio priemones. Konstitucijoje įtvirtintas draudimas skirtas valstybės institucijų pareigūnams ir savaime nereglamentuoja apklausiamų asmenų veiksmų, tačiau minėta Konstitucijos nuostata užtikrina jų teisę neduoti parodymų apie save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius. Tokia apklausiamų asmenų teisė ir yra nustatyta BPK 82 straipsnio 2 dalyje.

Nors įtariamą ir kaltinamą šeimoms narių ir artimųjų giminaičių teisė neduoti parodymų arba neatsakyti į kai kuriuos pateiktus klausimus yra įtvirtinta BPK skyriuje „Liudytojai, ekspertai ir specialistai“, tačiau, atsižvelgiant į Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje nustatytą draudimą, darytina išvada, kad šią teisę turi ne tik liudytojai, bet ir kiti baudžiamajame procese apklausiami asmenys, nepaisant jų procesinio statuso (nukentėjusieji, įtariamieji, kaltinamieji). BPK 45 straipsnyje nustatyta, kad teisėjas, prokuroras ir ikiteisminio tyrimo pareigūnas privalo išaiškinti proceso dalyviams jų procesines teises ir užtikrinti galimybę jomis pasinaudoti. Vadinasi, tuo atveju, jeigu asmuo baudžiamajame procese turi būti apklausiamas apie savo šeimos narius ar artimuosius giminaičius, jam turi būti išaiškinta teisė neduoti parodymų arba neatsakyti į kai kuriuos pateiktus klausimus, nepaisant to, ar tokia pareiga nurodyta BPK straipsnyje, reglamentuojančiame apklausą tam tikroje baudžiamąjo proceso stadijoje, ar nenurodyta.“

B. Specialiojo liudytojo statusas

26. Iki 2007 m. rugsėjo 1 d. BPK 80 straipsnio 1 dalyje buvo numatyta, kad kaip liudytojas negali būti apklausiamas asmuo, kuris gali duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką.

27. Atitinkamų BPK dalių pakeitimas buvo priimtas 2007 m. birželio 28 d. ir įsigaliojo 2007 m. rugsėjo 1 d. Nuo šios dienos BPK 80 straipsnio 1 dalyje buvo numatyta, kad kaip liudytojas negali būti apklausiamas asmuo, kuris gali duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, išskyrus atvejus, kai jis sutinka duoti tokius parodymus. BPK 82 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad asmuo, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, turi teisę apklausos metu turėti įgaliojimą atstovą, reikalauti būti pripažintas įtariamuoju. Tokiam asmeniui netaikoma atsakomybė už tai, kad jis atsisako duoti parodymus arba duoda melagingus parodymus.

28. 2007 m. gegužės 5 d. aiškinamajame rašte prie minėto BPK pakeitimo projekto, teigiama:

„BPK 80 straipsnyje taip pat numatoma išlyga, leidžianti apklausti liudytoju asmenį, kuris gali duoti parodymus apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką. Toks projektas siūlomas dėl to, kad ikiteisminio tyrimo praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet tyrimo metu, išnaudojus visas proceso galimybes, nesurenkama pakankamai duomenų, kurių pagrindu būtų galima pranešti asmeniui apie įtarimą, tačiau jį būtina apklausti apie reikšmingas tyrimui aplinkybes. Tokio asmens apklausti liudytoju neleidžia konstitucinės nuostatos ir galiojanti BPK 80 straipsnio redakcija. Asmens sutikimas dėl tokios apklausos išreikštų jo procesinę valią dėl jo bendradarbiavimo su tyrimo institucijomis, tiriant galimai tokio asmens padarytą nusikalstamą veiką. Be to, pagal šias nuostatas būtų galima apklausti ir asmenis, kurie pagal tarptautinės teisės normas turi imunitetą nuo baudžiamosios jurisdikcijos, bei tokius asmenis, dėl kurių

patraukimo baudžiamajon atsakomybėn turi būti gautas kompetentingos institucijos leidimas, kai toks leidimas yra būtinas pagal įstatymus (pvz., Seimo nariai, teisėjai ir t. t.). Tokio asmens liudijimo ypatumai numatyti BPK 82 straipsnio 3 dalyje.“

29. Atitinkamose generalinio prokuroro rekomendacijų dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, patvirtintų Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymu Nr. I-8 bei pakeistų ir papildytų Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2011 m. rugpjūčio 31 d. įsakymu Nr. I-211, dalyse numatyta:

„1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) (Žin., 2007, Nr. 81-3312) 80 straipsnio 1 punkte numatyta galimybė ikiteisminio tyrimo stadijoje asmenį, kuris gali duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, jo sutikimu apklausti kaip liudytoją. Šios BPK normos pagrindu atsiranda sąlyginai naujos rūšies liudytojo, kuris neturi atskiro procesinio pavadinimo, institutas. Šiose rekomendacijose toks liudytojas vadinamas specialiuoju liudytoju.

2. Teisės norma, numatyta BPK 80 straipsnio 1 punkte, yra procesinio draudimo apklausti kaip liudytoją asmenį apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką išimtis ir turi būti taikoma itin retais atvejais.

<...>

4. Šios normos paskirtis – asmens apklausos metu gauti tyrimui būtinų faktinių duomenų, kad nepažeidžiant asmens teisių būtų užtikrinta įrodomoji gautų duomenų vertė ir būtų galima priimti tolesnius proceso sprendimus.

5. Šių faktinių duomenų šaltinis – asmuo, kurio procesinė padėtis yra sąlyginai tarpinė tarp neturinčio procesinio intereso liudytojo ir įtariamojo procesinės padėties.

<...>

7. Asmuo gali būti apklausiamas kaip specialusis liudytojas, jeigu byloje yra duomenų apie tai, kad galimai buvo padaryta nusikalstama veika ir tą veiką galimai padarė konkretus asmuo, tačiau šių duomenų nėra pakankamai, kad šiam asmeniui būtų suteiktas įtariamojo statusas.

8. Jeigu byloje yra pakankamai faktinių duomenų, leidžiančių manyti, kad buvo padaryta nusikalstama veika ir ją padarė konkretus asmuo (įskaitant atvejus, kai toks asmuo nėra apklaustas), normos, numatytos BPK 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje, negali būti taikomos. Tokiu atveju galioja draudimas tokį asmenį apklausti kaip liudytoją ir jam turi būti suteiktas tik įtariamojo statusas.

<...>

10. Prokuroro nutarimas apklausti asmenį kaip specialųjį liudytoją priimamas tiek prieš tai gavus rašytinį asmens prašymą ar sutikimą būti apklaustam BPK 80 straipsnio 1 punkte numatyta tvarka, tiek prokurorui pačiam nustačius <...> kad yra procesiniai pagrindai, numatyti BPK 80 straipsnio 1 punkte, apklausti asmenį kaip liudytoją apie jo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką.

<...>

12. Asmuo su prokuroro priimtu nutarimu apklausti jį kaip specialųjį liudytoją supažindinamas pasirašytinai, nutarime jam išaiškinamos specialiojo liudytojo teisės, pareigos ir atsakomybė. Asmuo gali būti apklausiamas kaip specialusis liudytojas tik esant jo sutikimui. Asmens sutikimas būti apklaustam kaip liudytojui apie savo paties

galimai padarytą nusikalstamą veiką turi būti išreikštas raštu ir patvirtintas jo parašu prokuroro nutarime. Jei asmuo nesutinka būti apklaustas kaip liudytojas apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, tai taip pat pažymima ir patvirtinama asmens parašu prokuroro nutarime.

<...>

15. <...> Specialiojo liudytojo rašytinis reikalavimas pripažinti jį įtariamoju prokurorui nėra privalomas. <...> Prokuroras suteikti asmeniui įtariamojo statusą ar nurodyti tai padaryti ikiteisminio tyrimo pareigūnui gali tik tuo atveju, jeigu bylos faktiniai duomenys pagrindžia minimalią tikimybę, kad buvo padaryta nusikalstama veika ir ją padarė reikalavimą pateikęs asmuo. <...>

16. Jei specialiojo liudytojo apklausos metu gaunama faktinių duomenų, kad buvo padaryta nusikalstama veika ir ją padarė apklausiamas asmuo, pabaigus šio asmens apklausą spręstinas klausimas dėl įtariamojo statuso suteikimo.

17. Pasikeitus faktiniams bylos duomenims <...> asmuo, kuris buvo apklaustas kaip specialusis liudytojas, gali būti apklaustas kaip liudytojas bendra tvarka, taip pat jam gali būti suteikiamas įtariamojo statusas.

<...>

20. Specialiajam liudytojui kitos procesinės prievartos priemonės taikomos ar kiti (papildomi) ikiteisminio tyrimo veiksmai su juo atliekami kaip ir su liudytoju ar kitu asmeniu pagal BPK taisykles, reglamentuojančias šių priemonių ar veiksmų atlikimo tvarką, su išimtimis, numatytomis BPK 83 straipsnio 2 ir 4 dalyse. <...> Specialiajam liudytojui netaikytinas anonimiškumas. <...>

21. Asmeniui, dėl kurio priimtas prokuroro nutarimas apklausti jį kaip specialųjį liudytoją, netaikoma atsakomybė, numatyta BPK 83 straipsnio 2 ir 4 dalyje, t. y. už neatvykimą pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą, atsisakymą ar vengimą duoti parodymus negali būti taikomos BPK 163 straipsnyje numatytos procesinės prievartos priemonės; už melagingų parodymų davimą jis neatsako pagal BK 235 straipsnį, todėl prieš apklausą negali būti įspėjamas dėl tokios atsakomybės. Šis asmuo gali būti atvesdinamas BPK 142 straipsnio nustatyta tvarka. Tokiam liudytojui neskiriamos kardomosios priemonės, jis negali būti verčiamas duoti parodymus prieš save, tačiau už ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo ar teismo teisėtų nurodymų nevykdymą ar trukdymą tirti arba nagrinėti baudžiamąją bylą jam gali būti taikomos procesinės prievartos priemonės, numatytos BPK 163 straipsnyje.

22. Aptariamą normą rekomenduojama taikyti bylose, kuriose ikiteisminis tyrimas atliekamas siekiant nustatyti, ar nusikalstama veika iš tikrųjų buvo padaryta, taip pat kai tiriamos nusikalstamos veikos aplinkybės nėra pakankamai aiškios, pavyzdžiui: galimi kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimai, įmonių, įstaigų, organizacijų vadovų ar kitų įgaliotų asmenų galimai padaryti norminių aktų pažeidimai, galimi piktnaudžiavimo, tarnybos pareigų neatlikimo atvejai, galimi darbų saugos reikalavimų pažeidimai, galimai aplaidaus gydymo sukelti padariniai; taip pat bylose, kai neaiškūs (nenustatyti) atsakingi asmenys. Vadovaujantis aptariamomis normomis taip pat gali būti apklausiami asmenys, kuriems patraukti baudžiamojon atsakomybėn būtinas kompetentingos institucijos leidimas; valstybės pareigūnai ir tarnautojai, dėl kurių veiksmų pradėti ikiteisminį tyrimą įstatymuose yra numatyta apribojimų ir pan.“

30. 2017 m. sausio 31 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-55-699/2017, remdamasis ankstesne savo praktika (2009 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-255/2009 ir 2015 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-348-303/2015), Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo:

„BPK 80 straipsnio 1 punkte nustatyta, kad kaip liudytojas negali būti apklausiamas asmuo, kuris gali duoti parodymus apie savo paties galbūt padarytą nusikalstamą veiką, išskyrus atvejus, kai jis sutinka duoti tokius parodymus, taikant BPK 82 straipsnio 3 dalyje numatytus liudijimo ypatumus <...> Pagal kasacinio teismo formuojamą praktiką <...> draudimas versti duoti parodymus prieš save yra pažeidžiamas, jei kaip liudytojas apklausiamas asmuo, kuris faktiškai yra įtariamasis nusikalstamos veikos padarymu, tačiau dėl vieno ar kitų priežasčių apklausos metu nėra pripažintas įtariamuoju BPK nustatyta tvarka; kad pažeidžiant BPK 80 straipsnio 1 punkto reikalavimus gauti parodymai negali būti pripažinti BPK <...> reikalavimus atitinkančiais įrodymais; kad tai, ar liudytojui užduodami klausimai negali būti vertinami kaip vertimas duoti parodymus prieš save, sprendžiama pagal konkrečias bylos aplinkybes.“

C. Liudytojų atsakomybė

1. Atsakomybė už atsisakymą duoti parodymus be svarbios priežasties

31. BPK 83 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad liudytojui, kuris be svarbios priežasties neatvyksta pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą arba be teisėto pagrindo atsisako ar vengia duoti parodymus, gali būti taikomos šio Kodekso 163 straipsnyje numatytos procesinės prievartos priemonės. Šiame straipsnyje nustatyta, kad asmuo, nevykdantis ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo teisėto nurodymų, gali būti nubaustas bauda arba areštu iki vieno mėnesio.

32. Pagal BPK 163 straipsnio 1 ir 2 dalis teisę skirti baudą turi prokuroras, ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas. Bylai reikšmingu metu didžiausia pagal šią nuostatą įmanoma skirti bauda buvo 3 900 LT (apytiksliai 1 130 EUR).

33. Pagal BPK 163 straipsnio 2 dalį ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas nutartimi skiria baudą ar areštą savo iniciatyva arba gavęs prokuroro prašymą.

2. Atsakomybė už duotus melagingus parodymus

34. BPK 83 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad už melagingų parodymų davimą liudytojas atsako pagal Baudžiamąjį kodeksą. Baudžiamojo kodekso 235 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad tas, kas būdamas liudytoju davė melagingus parodymus, baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų. Baudžiamojo kodekso 235 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad nukentėjęs asmuo ar liudytojas neatsako už melagingų parodymų davimą, jeigu pagal

įstatymus turėjo teisę atsisakyti duoti parodymus, tačiau prieš apklausą nebuvo su šia teise supažindintas.

35. 2010 m. kovo 29 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-168/2011 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nustatė:

„Baudžiamoji atsakomybė už melagingų parodymų davimą nustatyta BK 235 straipsnyje. Šio straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad nukentėjęs asmuo ar liudytojas neatsako už melagingų parodymų davimą, jeigu pagal įstatymus turėjo teisę atsisakyti duoti parodymus, tačiau prieš apklausą nebuvo su šia teise supažindintas. Atvejai, kai asmuo turi teisę atsisakyti duoti parodymus, reglamentuojami ne tik baudžiamajame įstatyme, bet ir kituose teisės aktuose, todėl, sprendžiant BK 235 straipsnio taikymo klausimą, šie teisės aktai turi būti analizuojami ir vertinami kaip visuma.“

D. Teisė teikti skundą ikiteisminio tyrimo metu

36. BPK 63 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad prokuroro proceso veiksmus ir nutarimus proceso dalyviai arba asmenys, kuriems taikytos procesinės prievartos priemonės, gali apskųsti aukštesniajam prokurorui. Jei aukštesnysis prokuroras atsisako patenkinti skundą, šis jo nutarimas gali būti skundžiamas ikiteisminio tyrimo teisėjui. BPK 64 straipsnio 6 dalyje numatyta, kad ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimas, priimtas šio straipsnio nustatyta tvarka, yra galutinis ir neskundžiamas, išskyrus atvejus, kai BPK numato jo apskundimo galimybę.

37. BPK 163 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad ikiteisminio tyrimo teisėjo ar bylą nagrinėjančio teismo nutartį paskirti baudą už atsisakymą duoti parodymus nubaustas asmuo gali apskųsti nutartį priėmusiam teisėjui ar teismui. Dėl skundo priimta nutartis gali būti skundžiama aukštesniajam teismui.

TEISĖ

I. TARIAMAS KONVENCIJOS 8 STRAIPSNIO PAŽEIDIMAS

38. Pareiškėjas skundėsi, kad jis buvo nubaustas už tai, jog atsisakė duoti parodymus baudžiamajame procese, kuriame jo sutuoktinei buvo suteiktas specialiosios liudytojos statusas. Jis rėmėsi Konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi ir 8 straipsniu.

39. Teismas, kuris pats sprendžia dėl bylos faktinių aplinkybių teisinio vertinimo (žr. 2018 m. kovo 20 d. sprendimo *Radomilja ir kiti prieš Kroatiją* [DK], Nr. 37685/10 ir 22768/12, 114 punktą), mano, kad šis skundas turi būti nagrinėjamas tik pagal Konvencijos 8 straipsnį, kuriame nustatyta:

„1. Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas.

2. Valstybės institucijos neturi teisės apriboti naudojimosi šiomis teisėmis, išskyrus įstatymo nustatytus atvejus ir kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės apsaugos ar šalies ekonominės gerovės interesais, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat būtina žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti.“

A. Priimtinumas

Konvencijos 8 straipsnio taikymas

a) Šalių teiginiai

40. Vyriausybė teigė, kad pareiškėjas buvo pakviestas liudyti ikiteisminiame tyrime, nes jis buvo bendrovės A. direktorius. Bendrovė A. gavo mokėjimą iš bendrovės M., kurios direktoriui mokėjimas pasirodė įtartinas. Todėl pareiškėjas galėjo duoti parodymus apie ryšį tarp šių dviejų bendrovių ir su mokėjimu susijusias aplinkybes, o nebūtinai apie aplinkybes, tiesiogiai susijusias su jo sutuoktine. Taigi Vyriausybė teigė, kad pareiškėjo šeimos gyvenimas nebuvo paveiktas ir Konvencijos 8 straipsnis nėra taikomas.

41. Pareiškėjas teigė, kad bylai reikšmingu metu vieninteliai bendrovės A. darbuotojai buvo jis ir jo sutuoktinė, todėl visi klausimai apie bendrovės veiklą neišvengiamai būtų susiję su jo sutuoktine.

b) Teismo vertinimas

42. Teismo nuomone, Vyriausybės prieštaravimas yra susijęs su pareiškėjo skundo pagal Konvencijos 8 straipsnį esme, todėl turėtų būti įtrauktas į bylos nagrinėjimą iš esmės.

43. Teismas dar pažymi, kad šis skundas nėra akivaizdžiai nepagrįstas pagal Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies a punktą ir nėra nepriimtinas kokiu nors kitu pagrindu. Todėl jį reikia pripažinti priimtinu.

B. Esmė

1. Šalių teiginiai

a) Pareiškėjas

44. Pareiškėjas teigė, kad specialiojo liudytojo statusas labai panašus į įtariamojo, nes asmuo liudija apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką ir bet kuriuo baudžiamojo proceso metu gali būti pripažintas įtariamuoju. Todėl jis teigė, kad jis turėjo būti atleistas nuo atsakomybės už tai, kad

atsisakė duoti parodymus tyrime, kuriame jo sutuoktinei buvo suteiktas šis statusas.

b) Vyriausybė

45. Vyriausybė pirmiausia nurodė, kad specialiojo liudytojo statusas buvo įtvirtintas Lietuvos teisėje, siekiant išspręsti situacijas, kai nepakanka įrodymų, kad asmuo galėtų būti pripažintas įtariamuoju, tačiau jį būtina apklausti baudžiamojo tyrimo kontekste, išsaugant jo teisę tylėti ir kitas teises. Ji teigė, kad vidaus teisė draudžia baudžiamosiose bylose kviešti liudyti asmenis, kurie atitinka įtariamąjį kriterijus. Vyriausybė visų pirma nurodė generalinio prokuroro priimtas rekomendacijas (žr. šio sprendimo 29 punktą) ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką (žr. šio sprendimo 30 punktą).

46. Vyriausybė nurodė, kad pagal vidaus teisę teisėsaugos institucijos privalo imtis visų būtinų priemonių galimai nusikalstamai veiklai, apie kurią joms buvo pranešta, ištirti ir turi ribotą laisvę spręsti, ar atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą. Taigi remdamosi specialiojo liudytojo statusu, valdžios institucijos, net neturėdamos pakankamai įrodymų oficialiai pripažinti asmenį įtariamuoju, galėjo tęsti tyrimą ir nuspręsti, ar buvo padaryta nusikalstama veikla ir ar atitinkamus veiksmus padarė konkretus asmuo. Vyriausybė atkreipė dėmesį į tai, kad generalinio prokuroro priimtose rekomendacijose pabrėžiamas išskirtinis specialiojo liudytojo statuso pobūdis, ir pateikė pavyzdžių, kai jis turėtų būti taikomas (žr. šio sprendimo 29 punktą).

47. Vyriausybė taip pat teigė, kad jei asmuo būtų apklaustas dėl veiksmų, kuriuos padarė jo artimasis giminaitis, kuriam suteiktas „specialiojo liudytojo“ statusas, bet vėliau jis toje pačioje byloje pripažįstamas įtariamuoju, šie parodymai negalėtų būti laikomi leistinu įrodymu, nes jie būtų įgyti pažeidžiant liudijimo privilegiją, numatytą BPK 82 straipsnio 2 dalyje (žr. šio sprendimo 19 punktą).

48. Dėl pareiškėjo atvejo Vyriausybė teigė, kad specialiojo liudytojo statusas jo sutuoktinei ikiteisminiame tyrime suteiktas todėl, kad tuo metu tyrime trūko įrodymų oficialiai pripažinti ją įtariamąja. Dėl šios priežasties valdžios institucijos, siekdamos surinkti įrodymus, ėmėsi įvairių tyrimo priemonių, įskaitant daug liudytojų apklausų. Kadangi vienas iš tariamai neteisėtų pareiškėjo sutuoktinės pavedimų buvo atliktas pareiškėjo vadovaujamai bendrovei A., Vyriausybė teigė, kad pareiškėjas „pagrįstai ir neišvengiamai“ buvo iškvieistas kaip liudytojas, nes jis galėjo paaiškinti bendrovių A. ir M. ryšį ir su sandoriu susijusias aplinkybes.

49. Vyriausybė teigė, kad „praktikoje“ valdžios institucijos BPK 82 straipsnio 2 dalyje numatytą liudijimo privilegiją teikė specialiųjų liudytojų šeimos nariams ir artimiesiems giminaičiams, „atsižvelgdamos į abejotina šių įrodymų statusą baudžiamojoje byloje ir siekdamos apsaugoti asmenis nuo prievartos liudyti prieš savo artimuosius“. Tačiau pareiškėjo

byloje „įtariamų nusikalstamų veikų faktinės aplinkybės buvo gana neaiškios“, o tyrimo apimtis – „gana plati“. Vyriausybės nuomone, „labai tikėtina“, kad valdžios institucijos ketino pateikti pareiškėjui klausimus, susijusius ne tik su jo sutuoktine, bet ir su jo bendrovės veikla. Vyriausybė teigė, kad tai patvirtina 2014 m. rugsėjo 11 d. pareiškėjo parodymai, kuriuose jis paaiškino bendrovės A. struktūrą ir finansinę veiklą ir jam nebuvo užduoti jokie klausimai, kurie būtų galėję padėti apkaltinti jo sutuoktinę (žr. šio sprendimo 16 punktą).

50. Galiausiai Vyriausybė teigė, kad BPK 82 straipsnio 2 dalyje numatyta liudijimo privilegija nėra absoliuti ir šeimos nariai ir artimieji giminaičiai vis tiek gali būti kviečiami liudyti dėl aplinkybių, kurios „tiesiogiai nesusijusios“ su įtariamuoju ar kaltinamuoju. Priešingu atveju teisėsaugos institucijoms būtų trukdoma vykdyti savo pareigą imtis visų būtinų priemonių nusikalstamai veikai iširti. Todėl Vyriausybė teigė, kad pareiškėjas turėjo teisę neatsakyti į klausimus, susijusius konkrečiai su jo sutuoktine, tačiau visiškai atsisakyti duoti parodymus – negalėjo.

2. Teismo vertinimas

a) Ar pareiškėjo teisė į šeimos gyvenimo gerbimą buvo apribota

51. Teismas anksčiau yra konstatavęs, kad bandymas priversti liudytoją duoti parodymus baudžiamajame procese prieš asmenį, su kuriuo liudytoją sieja santykiai, prilygstantys šeimos gyvenimui, yra įsikišimas į jo teisę į šeimos gyvenimo gerbimą (žr. *Van der Heijden prieš Nyderlandus* [DK], Nr. 42857/05, § 52, 2012 m. balandžio 3 d.). Norėdamas nustatyti, ar šis įsikišimas yra ir šioje byloje, Teismas turi iširti, ar pareiškėjo sutuoktinei suteiktas „specialiojo liudytojo“ statusas yra pakankamai panašus į įtariamąjo, kad būtų galima konstatuoti, jog baudžiamasis procesas vyko „prieš“ ją.

52. Pagal vidaus teisę specialiojo liudytojo statusas suteikiamas asmeniui, kuris gali būti apklaustas dėl savo paties galimai padarytos nusikalstamos veikos, nors atitinkamame tyrimo etape nepakanka įrodymų oficialiai pripažinti šį asmenį įtariamuoju (žr. šio sprendimo 27–29 punktus). Remiantis generalinio prokuroro priimtomis rekomendacijomis, šis statusas laikomas tarpiniu tarp vadinamojo „paprastojo“ liudytojo, kuris neturi procesinių interesų dėl bylos baigties, ir įtariamąjo (žr. šio sprendimo 29 punktą). Specialiesiems liudytojams taikomos tam tikros teisės, kurios paprastai suteikiamos įtariamiesiems – teisė turėti gynėją ir būti atleistam nuo atsakomybės už atsisakymą duoti parodymus arba melagingų parodymų davimą (žr. šio sprendimo 27 punktą). Vyriausybė savo pastabose taip pat nurodė, kad „praktikoje“ įtariamųjų ar kaltinamųjų šeimos nariams ir artimiesiems giminaičiams suteikiama liudijimo privilegija taip pat suteikiama specialiųjų liudytojų šeimos nariams ir artimiesiems giminaičiams. Viena iš to priežasčių –

poreikis „apsaugoti asmenis nuo prievartos liudyti prieš savo artimuosius“ (žr. šio sprendimo 49 punktą). Todėl iš šių aplinkybių matyti, kad pagal Lietuvos teisę specialiojo liudytojo statusas panašus į įtariamojo keliais svarbiais aspektais.

53. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta pirmiau, Teismas mano, kad suteikdamos pareiškėjo sutuoktinei specialiojo liudytojo statusą ikiteisminiame tyrime, valdžios institucijos turėjo bent kažkokį pagrindą įtarti, kad ji dalyvavo nusikalstamoje veikoje ir negalėjo būti apklausama kaip paprasta liudytoja (žr., *mutatis mutandis*, *Stojkovic prieš Prancūziją ir Belgiją*, Nr. 25303/08, § 51, 2011 m. spalio 27 d.). Teismas taip pat pažymi, kad pagal šalių pateiktus dokumentus niekam kitam baudžiamajame procese nebuvo suteiktas specialiojo liudytojo ar įtariamojo statusas. Tai parodo pareiškėjo sutuoktinės svarbą šiame procese.

54. Vis dėlto Vyriausybė teigė, kad pareiškėjas buvo kviečiamas duoti parodymus apie savo bendrovės struktūrą ir veiklą, o ne apie aplinkybes, „tiesiogiai susijusias“ su jo sutuoktine. Tai matyti iš jo parodymų, kuriuos jis davė 2014 m. rugsėjo 11 d., turinio (žr. šio sprendimo 40 ir 49 punktus). Tačiau Teismas mano, kad pareiškėjo parodymai, kuriuos jis davė po to, kai jam buvo paskirta bauda, neįrodo, kad jei jis būtų sutikęs duoti parodymus anksčiau, jam nebūtų buvę pateikta klausimų apie jo sutuoktinę. Teismas nenori spėlioti, kokius klausimus tyrimą atliekančios institucijos būtų pateikusios tokioje situacijoje. Dar svarbiau yra tai, kad Teismas anksčiau yra nustatęs, jog priverstinai gauti parodymai, kurie iš pirmo žvilgsnio neatrodo kaltinamojo pobūdžio, pavyzdžiui, išteisinamosios pastabos ar paprasčiausia informacija apie faktines aplinkybes, gali būti panaudoti baudžiamosiose bylose siekiant baudžiamąjį persekiojimą. Pavyzdžiui, siekiant prieštarauti ar sukelti abejones kaltinamojo teiginiais, jo ar jos pateiktais įrodymais teismo nagrinėjimo metu arba kitaip bandant sumenkinti jo ar jos patikimumą (žr. *Ibrahim ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* [DK], Nr. 50541/08 ir 3 kiti, § 268, 2016 m. rugsėjo 13 d.). Todėl, Teismo nuomone, Vyriausybė įtikinamai neįrodė, kad pats pareiškėjas turėjo nustatyti, kokį poveikį bet koks konkretus klausimas ar atsakymas galėtų turėti baudžiamąjį proceso baigčiai ir galimai jo sutuoktinės atsakomybei.

55. Taigi Teismas konstatuoja, kad nubaudus pareiškėją už tai, kad šis atsisakė duoti parodymus baudžiamajame procese, kuriame jo sutuoktinei buvo suteiktas specialiojo liudytojo statusas, buvo įsikišimas į pareiškėjo teisę į šeimos gyvenimo gerbimą.

56. Todėl Teismas atmeta Vyriausybės prieštaravimą dėl Konvencijos 8 straipsnio taikymo (žr. šio sprendimo 40 punktą).

b) Ar apribojimas buvo nustatytas įstatyme

57. Pagal BPK 163 straipsnį pareiškėjui buvo paskirta bauda (žr. šio sprendimo 31 ir 32 punktus). Prokuroras, aukštesnysis prokuroras ir apylinkės teismas nutarė, kad pareiškėjas neturėjo teisės atsisakyti duoti

parodymus baudžiamajame procese, nes BPK 82 straipsnio 2 dalis negarantuoja tokios teisės specialiojo liudytojo šeimos nariams ar artimiesiems giminaičiams (žr. šio sprendimo 19 punktą). Todėl Teismas yra tikras, kad aptariamasis apribojimas buvo nustatytas įstatyme, kaip reikalaujama Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje.

c) Ar apribojimu buvo siekiama teisėto tikslo

58. Teismas pastebi, kad nė viena šalis aiškiai nenagrino klausimo, ar verčiant pareiškėją duoti parodymus baudžiamajame procese, kuriame jo sutuoktinei buvo suteiktas specialiojo liudytojo statusas, buvo siekiama teisėto tikslo. Savo pastabose Vyriausybė teigė, kad specialiojo liudytojo kategorija yra reikalinga tam, kad valdžios institucijos galėtų ištirti nusikalstamą veiklą, net kai nepakanka įrodymų pripažinti asmenį įtariamuoju (žr. šio sprendimo 45 ir 46 punktus). Vyriausybė taip pat nurodė, kad šeimos nariams ir artimiesiems giminaičiams suteikiama liudijimo privilegija negali būti absoliuti, nes šie asmenys gali pateikti informaciją, kuri nėra tiesiogiai susijusi su jų artimaisiais, bet vis tiek yra svarbi tyrimui (žr. šio sprendimo 50 punktą). Esant tokioms aplinkybėms, Teismas yra pasirengęs sutikti, kad ginčijamam apribojimu buvo siekiama užkirsti kelią nusikalstamumui ir apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves, kaip numatyta Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje.

d) Ar apribojimas buvo būtinas demokratinėje visuomenėje?

59. Apribojimas bus laikomas „būtinu demokratinėje visuomenėje“ teisėtam tikslui pasiekti, jei atitinka „neatidėliotiną visuomenės poreikį“, ypač jei yra proporcingas siekiamam teisėtam tikslui ir jei šalies valdžios institucijos apribojimui pateisinti nurodo „tinkamas ir pakankamas“ priežastis. Nors visų šių aspektų pirminį vertinimą turi atlikti šalies valdžios institucijos, galutinį vertinimą, ar apribojimas būtinas atsižvelgiant į Konvencijos reikalavimus, atlieka Teismas (žr. *S. ir Marper prieš Jungtinę Karalystę* [DK], Nr. 30562/04 ir 30566/04, § 101, ECHR 2008).

60. Atlikdamos šį vertinimą, kompetentingos šalies institucijos turi turėti tam tikrą vertinimo laisvę. Jos ribos priklauso nuo daugelio veiksnių, įskaitant nagrinėjamos Konvencijos teisės pobūdį, jos svarbą asmeniui, apribojimo pobūdį ir tikslą, kurio juo siekiama. Vertinimo laisvė siauresnė, jei nagrinėjama teisė yra labai svarbi tam, kad asmuo galėtų veiksmingai naudotis asmeninėmis ar pagrindinėmis teisėmis. Jei rizikuojama ypač svarbiu asmens gyvenimo ar tapatybės aspektu, valstybės vertinimo laisvė bus ribota. Tačiau jei Europos Tarybos valstybės narės nesutaria nei dėl santykinės intereso svarbos, nei dėl to, kaip geriausiai jį apsaugoti, vertinimo laisvė platesnė (ten pat, 102 punktas ir jame nurodytos bylos).

61. Savo praktikoje dėl asmenų, kurie įtariami padarę nusikalstamą veiklą, šeimos narių liudijimo privilegijos, Teismas pripažino, kad tokiose situacijose atsiranda du konkuruojantys viešieji interesai – viešasis interesas

patraukti baudžiamojon atsakomybėn už sunkų nusikaltimą ir viešasis interesas apsaugoti šeimos gyvenimą nuo valstybės įsikišimo. Abu šie interesai yra svarbūs bendrajam gėriui (žr. *Van der Heijden*, cituota pirmiau, § 62).

62. Viešasis interesas patraukti baudžiamojon atsakomybėn už nusikaltimą reiškia, kad reikia įgyvendinti veiksmingas baudžiamosios teisės nuostatas, atgrasančias nuo nusikaltimų prieš asmenį, ir sustiprinti jas teisėsaugos priemonėmis, kurios neleistų pažeisti šių nuostatų, mažintų pažeidimų ir numatytų bausmes už pažeidimus (ten pat ir nurodytose bylose). Aukštosios Susitariančiosios Šalys yra įpareigos atgrasyti nusikaltimus arba už juos bausti, ir Teismas pripažino, kad asmenims duoti parodymus baudžiamajame procese yra „įprasta pilietinė pareiga“ (žr. *Voskuil prieš Nyderlandus*, Nr. 64752/01, § 86, 2007 m. lapkričio 22 d. ir *Van der Heijden*, cituota pirmiau, §§ 62–63). Tačiau Teismas taip pat yra pripažinęs šios pilietinės pareigos išimtis. Pavyzdžiui, įtariamasis turi privilegiją neduoti parodymų prieš save. Teismas nustatė, kad tai yra viena pagrindinių teisių, kurias turi gynyba pagal Konvencijos 6 straipsnį (žr. *Van der Heijden*, cituota pirmiau, § 64 ir jame nurodytas bylas).

63. Bandydamos suderinti šiuos konkuruojančius interesus, ne viena Susitariančioji Šalis, tarp jų ir Lietuva, nusprendė, kad viešasis interesas apsaugoti šeimos gyvenimą yra svarbesnis nei patraukti baudžiamojon atsakomybėn (ten pat, §§ 31–36 ir 62). Remiantis Lietuvos teise, įtariamojo ar kaltinamojo šeimos nariai ir artimieji giminaičiai, kaip antai tėvai, vaikai, sutuoktiniai ir buvę sutuoktiniai, atleidžiami nuo pareigos duoti parodymus baudžiamajame procese (žr. šio sprendimo 19–21 punktus). Be to, kaip teigia aukščiausieji Lietuvos teismai, šeimos narių ir artimųjų giminaičių liudijimo privilegija taikoma visiems procesams, kuriuose gali būti skirta sankcija, kuri pagal savo pobūdį ir dydį (griežtumą) gali būti laikoma „kriminaline bausme“ (žr. šio sprendimo 24 punktą). Šią privilegiją turinčius šeimos narius ir artimuosius giminaičius apklausiantys pareigūnai privalo informuoti juos apie jų teisę atsisakyti duoti parodymus, neatsižvelgiant į tai, ar ši pareiga aiškiai numatyta įstatyme (žr. šio sprendimo 25 punktą). Taigi šie liudytojai atleidžiami nuo moralinės dilemos, su kuria susiduria sprendami, ar duoti teisingus parodymus ir taip galbūt sukelti pavojų savo santykiams su įtariamoju, ar, siekiant apsaugoti santykius, duoti nepatikimus ar net melagingus parodymus (ten pat, 65 punktas).

64. Vyriausybė Teismui pareiškė, kad pagal Lietuvos įstatymus suteikta liudijimo privilegija nėra absoliuti ir kad net įtariamojo ar kaltinamojo šeimos nariai ir artimieji giminaičiai turi tik teisę neatsakyti į tam tikrus klausimus, bet ne teisę apskritai atsisakyti pateikti bet kokius parodymus, kaip tai padarė pareiškėjas (žr. šio sprendimo 50 punktą). Vis dėlto Teismas pirmiausia pastebi, kad BPK 82 straipsnio 2 dalyje aiškiai nustatyta, jog „įtariamojo ir kaltinamojo šeimos nariai ar artimieji giminaičiai gali neduoti

parodymų arba neatsakyti į kai kuriuos pateiktus klausimus“ (žr. šio sprendimo 19 punktą), o Vyriausybė nepateikė jokių vidaus teismų ar institucinės praktikos pavyzdžių, kurie parodytų, kad įtariamojo ar kaltinamojo šeimos nariai ir artimieji giminaičiai iš tikrųjų gali būti priversti atsakyti į tam tikrus klausimus. Be to, valdžios institucijos, paskyrusios pareiškėjui baudą, taip pat nenurodė jokių liudijimo privilegijos apribojimų ir nepranešė, kad pareiškėjas turi teisę atsakyti tik į tam tikrus klausimus. Jos aiškiai nurodė, kad pareiškėjas tokios privilegijos apskritai neturi (žr. šio sprendimo 10, 12 ir 14 punktus). Todėl Teismas nemano, kad liudijimo privilegijos apimties klausimas šioje byloje yra svarbus.

65. Teismas turi išnagrinėti klausimą, ar Lietuvos valdžios institucijos nepažeidė pareiškėjo teisės į šeimos gyvenimo gerbimą pagal Konvencijos 8 straipsnį, nesuteikdamos jam liudijimo privilegijos baudžiamajame procese, kuriame jo sutuoktinei buvo suteiktas įtariamojo pagal Lietuvos įstatymus panašus specialiojo liudytojo statusas (žr. šio sprendimo 52 punktą), nors įstatyme numatyta, kad ši privilegija suteikiama įtariamojo ar kaltinamojo šeimos nariams ir artimiesiems giminaičiams.

66. Teismas jau nustatė, kad pagal Lietuvos teisę „specialiojo liudytojo“ statusas keliais svarbiais aspektais yra panašus į įtariamojo, pavyzdžiui, dėl to, kad kyla bent šokių tokių įtarimų, jog asmuo padarė veiką, turinčią nusikaltimo požymių ir jis (ji) atleidžiamas (-a) nuo atsakomybės už tai, kad atsisako duoti parodymus ar duoda melagingus parodymus (žr. šio sprendimo 52 punktą). Teismo nuomone, šioje byloje jam nereikia vertinti, ar „specialiojo liudytojo“ statusas yra suderinamas su Konvencija arba kokias konkrečias teises turėtų turėti ši statusą turintis asmuo (žr. reikšmingus bendrus principus šio sprendimo 59 ir 60 punktuose). Tačiau jis pastebi, kad nė viename iš vidaus teisinių dokumentų, susijusių su „specialiojo liudytojo“ statusu, nekalbama apie šeimos nariams ir artimiesiems giminaičiams suteikiamą liudijimo privilegiją. Be to, nei BPK pakeitimo projekto aiškinamajame rašte, nei generalinio prokuroro priimtose rekomendacijose nepateikta jokių argumentų, kodėl, nepaisant panašumų tarp specialiojo liudytojo ir įtariamojo statusų, ši privilegija turėtų būti teikiama tik įtariamųjų šeimos nariams ir artimiesiems giminaičiams (žr. šio sprendimo 27–29 punktus). Atsižvelgdamas į šias aplinkybes, Teismas mano, kad šalies valdžios institucijos pareiškėjo byloje turėjo pateikti tinkamas ir pakankamas priežastis, kodėl atsisako suteikti liudijimo privilegiją pareiškėjui, kuris yra specialiojo liudytojo šeimos narys.

67. Savo skunduose šalies valdžios institucijoms pareiškėjas teigė, kad specialiųjų liudytojų ir įtariamųjų statusai yra labai panašūs, todėl jam turėtų būti taikoma šeimos nariams teikiama liudijimo privilegija, numatyta BPK 82 straipsnio 2 dalyje (žr. šio sprendimo 11 ir 13 punktus). Tačiau nei Klaipėdos apygardos prokuratūros vyriausiasis prokuroras, nei Klaipėdos miesto apylinkės teismas iš esmės neįsigilino į pareiškėjo argumentus ir

neatsižvelgė į ypatingas jo bylos aplinkybes – jie tik rėmėsi minėtos nuostatos tekstu ir nustatė, kad specialiojo liudytojo šeimos nariai ar artimi giminaičiai joje nenurodyti (žr. šio sprendimo 12 ir 14 punktus). Valdžios institucijos nemėgino paaiškinti, kodėl atsisakoma suteikti liudijimo privilegiją asmenims pareiškėjo situacijoje, ypač atsižvelgiant į Konstitucijoje įtvirtintą draudimą versti asmenį liudyti prieš savo šeimos narius ar artimuosius giminaičius (žr. šio sprendimo 18 ir 22–24 punktus), o Klaipėdos miesto apylinkės teismas atmetė pareiškėjo prašymą kreiptis šiuo klausimu į Konstitucinį Teismą (žr. šio sprendimo 14 punktą).

68. Vyriausybė Teismui pateiktose pastabose taip pat nepateikė jokių argumentų, kodėl liudijimo privilegija taikoma tik įtariamąjui, bet ne „specialiojo liudytojo“ šeimos nariams ir artimiesiems giminaičiams. Priešingai, Vyriausybė pripažino šių dviejų statusų panašumą, patvirtindama, kad „praktikoje“ liudijimo privilegija suteikiama specialiųjų liudytojų šeimos nariams ir artimiesiems giminaičiams (žr. šio sprendimo 49 punktą).

69. Taigi, nepaisant teisėto tikslo, kurio siekiama nagrinėjama priemone (žr. šio sprendimo 58 punktą), šioje byloje Teismas neįžvelgia jokių svarbių ir pakankamai pagrįstų priežasčių, kodėl pareiškėjui buvo atsisakyta suteikti liudijimo privilegiją baudžiamajame procese, kuriame jo sutuoktinei buvo suteiktas specialiojo liudytojo statusas, nors ši privilegija buvo suteikta įtariamųjų šeimos nariams ir artimiesiems giminaičiams.

70. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta pirmiau, Teismas daro išvadą, kad šalies valdžios institucijos neįrodė, jog „demokratinėje visuomenėje“, kaip ji apibrėžta Konvencijos 8 straipsnyje, būtina versti pareiškėją duoti parodymus baudžiamajame procese, kuriame jo sutuoktinei suteiktas specialiojo liudytojo statusas. Taigi buvo pažeista pareiškėjo teisė į jo šeimos gyvenimo gerbimą.

II. TARIAMAS KONVENCIJOS SEPTINTOJO PROTOKOLO 2 STRAIPSNIO PAŽEIDIMAS

71. Pareiškėjas skundėsi, kad negalėjo apskųsti aukštesnei teisminei instancijai baudos, kuri jam buvo paskirta už tai, kad jis atsisakė duoti parodymus. Jis rėmėsi Konvencijos septintojo protokolo 2 straipsniu, kuriame nustatyta:

„1. Kiekvienas asmuo, teismo nuteistas už nusikaltimą, turi teisę reikalauti, kad aukštesnė teisminė instancija peržiūrėtų jo kaltinamąjį nuosprendį ar bausmę. Šios teisės įgyvendinimą, taip pat šio įgyvendinimo pagrindą nustato įstatymas

2. Lengvesnių nusikaltimų atvejais šiai teisei gali būti taikomos išimtys, jei tai nustatyta įstatymo arba jei asmuo pirmojoje teismo instancijoje buvo nuteistas aukštesnės instancijos teismo, arba jei jis buvo pripažintas kaltu ir nuteistas išnagrinėjus skundą dėl jo išteisinimo.“

Priimtinas

1. Šalių teiginiai

a) Vyriausybė

72. Vyriausybė pirmiausia teigė, kad bauda, paskirta pareiškėjui už tai, kad šis atsisakė duoti parodymus, yra procesinė nuobauda, numatyta BPK ir skirta sklandžiai baudžiamąjį procesą eigai užtikrinti. Ji nurodė, kad tokia „grynai procesinė priemonė“ negali būti laikoma „nusikaltimu“, kaip apibrėžta Konvencijos septintojo protokolo 2 straipsnyje.

73. Vyriausybė taip pat teigė, kad bet kuriuo atveju pareiškėjui bauda buvo paskirta už „lengvesnį nusikaltimą“, kaip apibrėžta Septintojo protokolo 2 straipsnio 2 dalyje, nes už jį nebaudžiama areštu. Ji rėmėsi BPK 163 straipsniu, pagal kurį areštą gali skirti tik teismas (žr. šio sprendimo 33 punktą); tokiu atveju skundo teikimą aukštesniajam teismui numato vidaus įstatymai (žr. šio sprendimo 37 punktą). Tačiau pareiškėjui baudą paskyrė prokuroras, kuris nebuvo įgaliotas skirti arešto (žr. šio sprendimo 32 punktą). Vyriausybė taip pat teigė, kad pareiškėjui paskirta bauda (188 EUR) buvo „simbolinė“ ir jis nepateikė jokių argumentų, įrodančių, kad dėl jos pareiškėjui padarytas neigiamas poveikis.

b) Pareiškėjas

74. Pareiškėjas teigė negalėjęs apskųsti Klaipėdos miesto apylinkės teismo sprendimo aukštesniosios instancijos teismui, nes galimybės teikti skundą nenumatė vidaus teisė (žr. šio sprendimo 14 ir 15 punktus). Jis taip pat teigė, kad jam paskirta bauda negali būti laikoma maža ir kad už atsisakymą duoti parodymus bauda jam galėjo būti skirta neribotą kartų skaičių.

2. Teismo vertinimas

75. Teismas mano, kad šioje byloje nereikia nagrinėti Vyriausybės argumento, jog teisės pažeidimas, už kurį pareiškėjas buvo nubaustas, nebuvo „nusikaltimu“, kaip apibrėžta Konvencijos septintojo protokolo 2 straipsnio 1 dalyje (žr. šio sprendimo 72 punktą). Ji pastebi, kad baudą už atsisakymą duoti parodymus pareiškėjui skyrė prokuroras (žr. šio sprendimo 10 punktą). Pagal vidaus teisę prokuroras neturėjo įgaliojimų nurodyti pareiškėjui skirti areštą (žr. šio sprendimo 31–33 punktus). Šiuo atžvilgiu Teismas pažymi, kad anksčiau yra konstatavęs, jog nusikaltimai, už kuriuos neskiriamas laisvės atėmimas, yra lengvesnio pobūdžio, todėl jiems taikomos išimtys, leidžiamos pagal Konvencijos septintojo protokolo 2 straipsnio 2 dalį (žr. *Luchaninova prieš Ukrainą*, Nr. 16347/02, § 72, 2011 m. birželio 9 d. ir jame nurodytas bylas). Jei pareiškėjui už atsisakymą duoti parodymus būtų buvę galima skirti areštą, jis būtų turėjęs galimybę

teikti skundą aukštesniajam teismui, kaip numatyta vidaus teisėje (žr. šio sprendimo 33 ir 37 punktus).

76. Atsižvelgdamas į pirmiau nurodytas aplinkybes, Teismas daro išvadą, kad skundas yra akivaizdžiai nepagrįstas ir turi būti paskelbtas nepriimtinu pagal Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies a punktą ir 4 dalį.

III. KONVENCIJOS 41 STRAIPSNIO TAIKYMAS

77. Konvencijos 41 straipsnyje numatyta:

„Jeigu Teismas nustato Konvencijos ar jos protokolų pažeidimą ir jeigu Aukštosios Susitariančiosios Šalies įstatymai leidžia tik iš dalies atlyginti pažeidimu padarytą žalą, tai prireikus Teismas gali priteisti nukentėjusiajai šaliai teisingą atlyginimą.“

A. Žala

78. Pareiškėjas reikalavo 357 eurų (EUR) vertės turtinės žalos atlyginimo, kurį sudarė bauda už tai, kad jis atsisakė duoti parodymus (188 EUR), ir antstolio vykdymo išlaidos (169 EUR). Jis pateikė kvito, įrodančio, kad sumokėjo sumą, kopiją. Jis taip pat reikalavo atlyginti 3 000 EUR neturtinę žalą.

79. Vyriausybė teigė, kad antstolio vykdymo išlaidos negali būti laikomos neišvengiamai patirtomis, nes jos atsirado dėl pareiškėjo nenoro savanoriškai sumokėti baudą. Ji taip pat nurodė, kad reikalavimas dėl neturtinės žalos atlyginimo buvo per didelis ir nepagrįstas.

80. Teismas nustatė Konvencijos 8 straipsnio pažeidimą, nes pareiškėjui buvo paskirta bauda už tai, kad jis atsisakė duoti parodymus baudžiamajame procese, kuriame jo sutuoktinė buvo specialioji liudytoja. Jis mano, kad pareiškėjo reikalaujama priteisti turtinė žala yra tiesiogiai susijusi su nustatytu pažeidimu, todėl pagal šią dalį priteisia jo naudai 357 EUR.

81. Teismas taip pat mano, kad pareiškėjas patyrė rūpesčių ir nepatogumų dėl to, kad buvo pažeista jo teisė į jo šeimos gyvenimo gerbimą, todėl jam priteista 3 000 EUR neturtinei žalai atlyginti.

B. Bylinėjimosi ir kitos išlaidos

82. Pareiškėjas taip pat reikalavo 1 210 EUR už bylinėjimosi ir kitas išlaidas, patirtas bylinėjantis Teisme. Jis pateikė kvito, įrodančio, kad sumokėjo sumą advokatui, kopiją.

83. Vyriausybė teigė, kad pareiškėjo pateiktame kvite nepakankamai tiksliai nurodyta, kokias teisines paslaugas jis gavo.

84. Remiantis Teismo praktika, pareiškėjas turi teisę gauti bylinėjimosi ir kitų išlaidų atlyginimą tik tuo atveju, jei įrodo, kad jos iš tikrųjų patirtos, būtinos ir pagrįsto dydžio. Teismas patenkins reikalavimus atlyginti bylinėjimosi ir kitas išlaidas tik tiek, kiek jie susiję su jo nustatytais

pažeidimais, ir atmes juos tiek, kiek jie susiję su skundais, kuriuose pažeidimas nenustatytas arba kurie paskelbti nepriimtinais. Atsižvelgdamas į šioje byloje turimus dokumentus ir pirmiau nurodytus kriterijus, Teismas mano, kad yra pagrįsta priteisti 605 EUR sumą, padengiančią bylinėjimosi Teisme išlaidas, įskaitant visus mokesčius, kurie gali būti taikomi šiai sumai.

C. Palūkanos

85. Teismas mano, kad palūkanos turi būti skaičiuojamos pagal ribinę Europos Centrinio Banko skolinimo normą, pridedant tris procentus.

DĖL ŠIŲ PRIEŽASČIŲ TEISMAS VIENBALSIAI

1. *Prijungia* prie bylos esmės Vyriausybės prieštaravimą dėl Konvencijos 8 straipsnio taikymo ir jį *atmeta*;
2. *Skelbia* pareiškėjo skundą pagal Konvencijos 8 straipsnį priimtiniu, o likusią peticijos dalį – nepriimtina;
3. *Nusprendžia*, kad buvo pažeistas Konvencijos 8 straipsnis;
4. *Nusprendžia*
  - a) kad valstybė atsakovė per tris mėnesius nuo tos dienos, kurią sprendimas taps galutinis pagal Konvencijos 44 straipsnio 2 dalį, turi pareiškėjui sumokėti šias sumas:
    - i) 357 EUR (tris šimtus penkiasdešimt septynis eurus) ir bet kokius taikytinus mokesčius turtinei žalai atlyginti;
    - ii) 3 000 EUR (tris tūkstančius eurų) ir bet kokius taikytinus mokesčius neturtinei žalai atlyginti;
    - iii) 605 EUR (šešis šimtus penkis eurus) ir bet kokius pareiškėjui taikytinus mokesčius bylinėjimosi ir kitoms išlaidoms atlyginti;
  - b) nuo minėto trijų mėnesių termino pabaigos iki sprendimo įvykdymo dienos per įpareigojimų nevykdymo laiką nuo nurodytos sumos turės būti mokamos paprastosios palūkanos pagal ribinę Europos Centrinio Banko skolinimo normą, pridedant tris procentus;
5. *Atmeta* likusią pareiškėjo reikalavimo dėl teisingo atlyginimo dalį.

Surašyta anglų kalba ir paskelbta raštu 2018 m. gruodžio 11 d., vadovaujantis Teismo reglamento 77 taisyklės 2 ir 3 dalimis.

Marialena Tsirli
Teismo kanclerė

Ganna Yudkivska
Pirmininkė